

УДК 75.071.1(477)«19»Стороженко
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-2-12>

Роман ПЕТРУК,
orcid.org/0000-0001-6221-7916
заслужений діяч мистецтв України,
доцент кафедри монументально-декоративного і сакрального мистецтва
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука
(Київ, Україна) artromanpetruk@gmail.com

РОЛЬ СЕРГІЯ ГРИГОР'ЄВА І ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ У ТВОРЧОМУ СТАНОВЛЕННІ МИКОЛИ СТОРОЖЕНКА

У статті йдеться про становлення творчої особистості одного з найяскравіших мистців і педагогів сучасності, академіка НАМ України (2000), народного художника України (1997), професора Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (1991), лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка (1988) Миколи Андрійовича Стороженка (1928-2015).

Розглянуто історичні передумови формування творчої особистості Миколи Стороженка періоду навчання в Київському державному художньому інституті (КДХІ) у 1950-1956 рр. під час здобуття фаху художника-живописця та вплив Сергія Олексійовича Григор'єва (1910-1988) і Тетяни Нилівни Яблонської (1917-2005) на його подальшу педагогічну і творчу діяльність. Підкреслено важливість академічного рисунка, живопису та композиції як базових дисциплін мистецької освіти.

Описано методіку й етапи виконання дипломного твору М. Стороженка «Перші сходи. Агроном» (живопис, 1956) під керівництвом С. Григор'єва, у процесі творення якого важливе місце належить збиранню матеріалу до теми – виконання етюдів і начерків із натури на цілих землях Алтаю і Казахстану.

На прикладі пластики зображення постатей головних героїв виокремлено взаємозв'язок дипломного твору з його масштабним полотном «Передчуття Голгофи» (2001-2013). Простежено формування М. Стороженком авторських творчих візій на образотворче мистецтво і педагогічну діяльність.

Узагальнено надбання С. Григор'єва і Т. Яблонської як художників-педагогів, майстрів станкової картини, вихованців майстерні Федора Григоровича Кричевського (1879-1947). Зосереджено увагу на методичних засадах його школи.

Засвідчено важливість ролі вчителів у формуванні мистецької думки та майстерності студента, його світогляду. Матеріал пропонованої наукової розвідки присвячений аналізу ролі педагогів – С. Григор'єва і Т. Яблонської – у становленні майстерності М. Стороженка, що є важливим для розуміння контексту та особливостей мистецької освіти 50-х років ХХ ст., а також специфіки викладання рисунка, живопису та композиції в тодішньому КДХІ.

Ключові слова: живопис, рисунок, картина, Сергій Григор'єв, Федір Кричевський, Микола Стороженко, Тетяна Яблонська, НАОМА, образотворче мистецтво.

Roman PETRUK,
orcid.org/0000-0001-6221-7916
Honoured Art Worker of Ukraine,
Associate Professor at the Department of Monumental-Decorative and Sacral Arts
Mychailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative Applied Arts and Design
(Kyiv, Ukraine) artromanpetruk@gmail.com

CONTRIBUTION BY SERHIY HRYHORIYEV AND TETYANA YABLONSKA TO THE ARTISTIC DEVELOPMENT OF MYKOLA STOROZHENKO

The article describes the formation of the artistic individuality of Mykola Andriyovych Storozhenko (1928-2015). He was one of the brightest modern artists and pedagogues, an academician at the National Academy of Arts of Ukraine (2000), People's Artist of Ukraine (1997), a professor at the National Academy of Fine Arts and Architecture (1991) and the laureate of the Shevchenko National Prize (1988).

The author inspects historical prerequisites for the formation of the creative personality of Mykola Storozhenko during his study at the Kyiv State Art Institute (NAFAA since 2000) in 1950-1956 to become a painter. The article shows the influence by Serhiy Oleksiyovych Hryhoriyev (1910-1988) and Tetyana Nylivna Yablonska (1917-2005) on the further pedagogical and creative life of Storozhenko. It emphasizes the importance of the academic drawing, painting and composition as the basic disciplines of the art education.

The article describes the methods and the stages of the work by M. Storozhenko on his diploma project *The First Steps. Agronomist* (painting, 1956) under S. Hryhoriyev. During the creation of the project, an important place belongs to the collecting of the subject material, that is the sketches and the outlines made from nature in the virgin territories of Altai and Kazakhstan.

Using the depiction plastics of the main characters as an example, the author discovers the connection of the diploma project and the large-scale canvas The Premonition of the Calvary (2001-2013) by Storozhenko. The article traces the formation of the authorial creative visions of the fine arts and pedagogical activity by M. Storozhenko.

Additionally, the author generalizes the contribution by S. Hryhoriyev and T. Yablonska as artists-pedagogues, the masters of the easel painting and the students of the atelier of Fedir Hryhorovych Krychevskiy (1879-1947). He focuses on the methodical bases of Krychevskiy school.

The article proves the importance of the role the teachers play in the formation of the artistic thought and mastery of the student, of his or her worldview.

The suggested scientific investigation dedicates the contents to the analysis of the role of pedagogues S. Hryhoriyev and T. Yablonska in the formation of the Storozhenko mastery, which is important in order to understand the context and the peculiarities of the art education in the 50s, XX century. It is also important in order to understand the specifics of the education of the drawing, painting and composition at the Kyiv State Art Institute at that period.

Key words: painting, drawing, picture, Serhiy Hryhoriyev, Fedir Krychevskiy, Mykola Storozhenko, Tetyana Yablonska, NAFAA, fine arts.

Постановка проблеми. Сергій Григор'єв, Тетяна Яблонська та Микола Стороженко – визначні українські педагоги й мистці, майстри, які виховали цілі покоління українських художників. Їхній внесок у мистецьку педагогіку неocenенний для історії українського образотворчого мистецтва XX – початку XXI ст.

Нині недослідженим залишається період мистецького становлення М. Стороженка під час навчання у С. Григор'єва і Т. Яблонської, а також історичні передумови написання дипломного твору «Перші сходи. Агроном» (1956). Особливої уваги варте узагальнення педагогічних візій Ф. Кричевського, С. Григор'єва та Т. Яблонської на прикладі творів М. Стороженка 50-х років XX ст.

Аналіз досліджень. Миколі Стороженкові, його творчості та педагогічній діяльності присвячені публікації у мистецьких і наукових виданнях, періодиці. Варто виокремити праці його учнів: Р. Петрука (Петрук, 2015: 172–175), (Петрук, 2017: 40–41), (Петрук, 2020: 223–226) та О. Солов'я (Соловей, 2008: 38–44), (Соловей, 2013: 146–156), (Соловей, 2019: 215–220), (Соловей, 2020a), (Соловей, 2020b), статті О. Авраменко (Авраменко, 1988: 24–25), (Авраменко, 2000: 146–149), (Авраменко, 2004a), (Авраменко, 2004b), О. Голуб (Голуб, 2004), М. Жулинського (Жулинський, 2014).

Важливими є матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Микола Стороженко – художник, педагог, людина», присвяченої 90-річчю від дня народження М. А. Стороженка (Стороженко, 2018) та стаття М. Цимбалюка «Його творинь небесний алфавіт» (Цимбалюк, 2013). Цінними джерелами є публікації самого М. Стороженка.

Зазначимо, що вплив С. Григор'єва і Т. Яблонської на творче становлення М. Стороженка раніше не розглядався науковцями, тому саме ця тема потребує окремого наукового дослідження.

Мета статті – проаналізувати внесок С. Григор'єва і Т. Яблонської як педагогів у творче становлення М. Стороженка; зафіксувати етапи ведення та історичний контекст творення дипломної роботи М. Стороженка «Перші сходи. Агроном», написаної під керівництвом С. Григор'єва.

Виклад основного матеріалу. Микола Стороженко (1928-2015) – знаний монументаліст, живописець, графік, майстер сакрального мистецтва, педагог. Однак треба зауважити, що за фахом він саме живописець, творче сходження якого розпочалося в Одеському художньому училищі у 1945 році під наставництвом М. А. Шелюти (1906-1984), непересічного представника Південноукраїнської школи живопису. Саме він написав рекомендаційного листа Т. Яблонській у 1950 році щодо вступу М. Стороженка до Київського державного художнього інституту (КДХІ, з 2000 року – НАОМА), підкресливши його талант до живопису, хоча сам мистець прагнув навчатися в Московському кінематографічному інституті. Таким чином була визначена доля майбутнього відомого художника.

Тетяна Нилівна Яблонська (1917-2005) – випускниця майстерні Ф. Кричевського, молода тоді викладачка КДХІ, вже відома художниця картиною «Хліб» (1949, Третьяковська галерея), за яку отримала Сталінську премію II ступеня. Яскравий темперамент, вогонь в очах і несамотий мистецький запал бачив у її особистості М. Стороженко.

Микола Андрійович захоплювався талантом Сергія Олексійовича Григор'єва (1910-1988) як рисувальника і, закінчивши другий курс, потрапив до його творчої майстерні, де став одним із найкращих студентів. Аналітична студія-рисунок Стороженка «Оголена чоловіча постать з опорою на одну ногу» (іл. 1), виконана під час навчання у С. Григор'єва, є показовим методичним унаочненням трактування форми, глибинного аналізу анатомії і пластичних зв'язків. Примітно, що на

малюнку і збоку простежуються пояснення вчителя, який, за словами Стороженка, брав у руки олівець і показував, як треба малювати: «Сергій Олексійович Григор'єв учив із олівцем у руках. Приходив о дев'ятій ранку зі звучним «здравствуйте», а зі словом «батенька» (це слово від Ф. Кричевського) просив олівець, папір чи пензель, палітру, і магія творчості розпочиналась...» (Стороженко, 2019: 79).

Іл. 1. Микола Стороженко. «Оголена чоловіча постать з опорою на одну ногу». 1950-ті. Папір, олівець

До речі, у 1934-1940 рр. С. Григор'єв асистував Ф. Кричевському на посаді доцента його майстерні. Особливо Федір Григорович довіряв Григор'єву викладання рисунка, в якому не мирився із зовнішнім ілюзорним копіюванням природи, а трактував рисунок як вдумливий процес пізнання пластичного аналізу форми предметів і тіла людини. Григор'єв і Кричевський вважали, що рисунок потрібно будувати тотожно споруді – послідовно та вдумливо, простежуючи вертикалі й горизонталі, усе в думках кубізувати, перетворюючи на площини з напрямками у глибину та в простір (Григор'єв, 2010: 47). Особливо важлива роль відводилася начеркам, які малювали безперервно, десятки на день. Це була так звана фізкультура для художника, яка дозволяла гостріше узагальнювати, виявляти головне, спостерігати за життям. Внаслідок такого спостереження зберігся Стороженків начерк-портрет Т. Яблонської 1952 року (іл. 2).

Іл. 2. Микола Стороженко. Начерк-портрет Т. Яблонської. 1952. Папір, олівець

Одним з етапів творчого сходження мистця була літня практика, яку організувала Т. Яблонська у м. Вилкове на Одещині в липні 1953 року, де разом із однокурсником О. Захарчуком захоплено малювали, зливаючись із величчю природи, надихаючись образами рибалок. Стороженко згадував: «Ми сповідували реальність. Художню реальність реального життя. Красу реальності, вірність красі. Дух реальності життя, проходячи крізь душу, перетворювався на красу» (Стороженко, 2019: 79). Зазначимо, що М. Стороженко і О. Захарчук підтримували дружні стосунки впродовж життя.

Під час Стороженкового навчання С. Григор'єв, активно працюючи зі студентами, обіймав посаду ректора Київського державного художнього інституту і керівника майстерні жанрового живопису, також був обраний депутатом і брав участь у роботі міської та районної рад Києва (1951-1955). У 1951 році отримав звання народного художника УРСР і Сталінську премію за картину «Обговорення двійки» (1950, Третьяковська галерея), а в 1953 році був обраний членом-кореспондентом Академії мистецтв СРСР. 1954 рік ознаменувався появою картини «Повернувся» (Третьяковська галерея) (Григор'єв, 2010: 82–83). Попри активну громадську діяльність, де нерідко доводилося вирішувати рутинні справи, викладання для Григор'єва було ковтком свіжого повітря на тлі радянських буднів. Навчатися у такої особистості було за честь.

Саме у 1953-1954 рр. двічі перебував студент М. Стороженко на цілих землях Алтайського краю і Казахстану, де натхненно збирав матеріал для майбутнього дипломного твору «Перші сходи».

Агроном» (1956). За спогадами Стороженка, його вабила, надила і манила незвідана Середня Азія: «Гени предків-українців Північного Причорномор'я епохи Атлантів туди потягнули» (Цимбалюк, 2013).

З пензлем і олівцем у руках, етюдником на плечах пізнавав майбутній майстер умови суворой реальності, де працювало єдине неписане правило «закон – тайга, ведмідь – хазяїн», бо серед бажаючих попрацювати на цілині було немало колишніх зеків, які не сприймали тих, хто від них якось відрізнявся. Проте й вони заповідали Стороженка за його талант: «Уявіть собі, – розповідав Микола Андрійович, – усе в русі, а ти серед напів'яного натовпу сидиш і мало не кожного малюєш. А за спиною регіт, крики захвату чи обурення, підбадьорюючі виляски по спині. О-о-о! Щось не так – і ти будеш покараний. Спробуй тільки не так намалювати... Працювати доводилося не тільки на польовому стані, а й у кабіні трактора чи автівки. Часом портрет створював за 10-15 хвилин! І це не тільки рисунки олівцем, а й роботи олією» (Цимбалюк, 2013). Такі умови мимоволі сприяли напрацюванню навичок, коли сама техніка була доведена до автоматизму, що й стало передумовою великої майстерності. До речі, цю поїздку на цілинні землі студентові оплатив професор С. Григор'єв (Смирна, 2017: 57).

Із поїздки Стороженко привіз понад сім сотень етюдів, начерків, портретів, композицій. Варто зазначити про живописні полотна, нав'язані цілиною, зокрема «Агроном», «Польовий стан», «Після роботи», які передували написанню дипломної картини. Мистець активно пізнавав життя, відображаючи самовіддану працю людей на цілинних землях, працюючи поруч із ними трактористом і сівачем. У 1954 році у приміщенні КДХІ відбулося відкриття виставки «цілинних» творів Стороженка, де автор зазначив: «Півроку я провів на цілинних землях, але на все життя мені запам'яталися звичайні і в той же час особливі неспокійні люди, які у важких умовах творили скромні і величні діла» (Хроника надежд и иллюзий).

Водночас однокурсники М. Стороженка, а нині відомі мистці Ада Рибачук (1931-2010) і Володимир Мельніченко (нар. 1932) («АРВМ») здійснили для проходження переддипломної практики подорож на острів Колгуєв, береги якого омиває Баренцове море, де, надихнувшись північними мотивами, створили сотні робіт про життя, світогляд і філософію ненецького народу. Так, зібравши матеріал на цілині, М. Стороженко повернувся писати картину до Києва, а його друзі-подвижники А. Рибачук і В. Мельніченко, пройнявшись любов'ю до жителів і природи острова Колгуєва, залишилися писати дипломні твори там, а

тому захистили їх пізніше – 10 квітня 1957 року. Їхньому поверненню до Києва завадили також погодні умови, оскільки Баренцове море на 5 місяців скував лід (Рибачук, Мельніченко, 2013: 48).

До речі, бажанням свободи і внутрішньої романтики були сповнені ці подорожі, здійснені в час домінування у мистецтві та освіті методу соціалістичного реалізму, які так необхідні були тоді спраглим душам. Зазначимо, що А. Рибачук навчалася у майстерні О. Шовкуненка, а В. Мельніченко – випускник майстерні К. Трохименка.

Частина творів, написаних студентами в цих далеких експедиціях, зберігається у фондах Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (далі – НАОМА), що дає змогу нинішнім студентам знайомитися з подвижницькою мистецькою працею попередників, досліджувати й аналізувати методи малювання в екстремальних умовах. Такі роботи відіграють також важливу методичну роль.

Однак зосередимось на живописних роботах М. Стороженка з фондів НАОМА – навчальних постановках, які унаочнюють тодішні педагогічні методи, в яких простежується вплив учителів. Серед творів Стороженка, які зберігаються у фондах НАОМА, варто виокремити «Оголену, що лежить (з натюрмортом на передньому плані)» (1955), «Ковалья» (1953/54 навчальний рік) (іл. 3), написаних під час навчання у С. Григор'єва, а також «Лижницю» (іл. 4), виконану під керівництвом Т. Яблонської у 1952 році. Названі живописні полотна об'єднує школа Ф. Кричевського, під впливом якої тоді ще перебували її випускники-педагоги С. Григор'єв і Т. Яблонська.

Іл. 3. Микола Стороженко. «Коваль». 1953. Полотно, олія. 114x80 см

Іл. 4. Микола Стороженко. «Лижниця». 1952.
Полотно, олія. 118x80 см

Про методику викладання Ф. Кричевським С. Григор'єв згадував: «Професійні вказівки й поради Кричевського завжди були доречні й вагомими. Перш за все про палітру кольорів. Він радив писати не готовими фарбами, а заготовленою власноруч сумішшю... Суміші, одержані на палітрі, Кричевський радив зберігати аж до закінчення етюда... Він знав безліч своєрідних прийомів як писати біле, червоне, чорне, до тонкощів умів відтворювати небо» (Кричевський, 1972: 29–46).

Т. Яблонська пригадувала, що роки навчання у Кричевського були дуже щасливими в її житті, до того ж академічні постановки його майстерні надихали, ставали святом для студентів, подією в інституті. У них не було випадковостей – все заздалегідь продумувалося: і образ, і зміст, і архітектоніка (Яблонська, 2020: 477). За її словами, «Федір Григорович вимагав від своїх учнів конструктивного, чіткого рисунка в процесі оволодіння живописом. [...] Він привчав нас до ясної логіки форми, не припускаючи при цьому ніяких компромісів у взаєминах усіх компонентів картини. Федір Григорович завжди зберігав точність і конкретність у відтворенні природи, відкидав при цьому все другорядне, що не відповідало його творчому задумові» (Яблонська, 2020: 478).

Кричевський спонукав своїх учнів до пастозного живопису, порівнюючи фарбу з глиною, яку

місить скульптор. Його авторською пропозицією і методом живописного письма було накладання фарби впоперек форми. Це вирізняло його майстерню з-поміж інших. Проте ставив завдання для студентів і на письмо лесуваннями, з мінімізацією використання білил (Піаніда, 2011: 41). У постановці завдань керувався власною методикою освітлення природи – здебільшого ставив постановки на «пряме освітлення», щоб не утворювалися падаючі тіні, бо вважав, що падаюча тінь не відповідає за виявлення конструкції форми. Цими ж ідеями керувалися і вчителі М. Стороженка, що спостерігаємо в його академічних постановках із фондів НАОМА.

Зазначимо про поетапність ведення роботи над дипломним твором «Перші сходи. Агроном». Збір матеріалу на ціліні (іл. 5, 6, 7) був привістком до вибору теми картини. Наступним етапом після узгодження теми, ескізів став пошук схеми сюжету композиції, малювання картону вуглиною для розподілу тональних співвідношень картини, уточнення пластики рисунка (іл. 8), що передувало живописові на полотні.

Під картоном розуміють графічне вирішення ескізу творчої роботи в тоні. Нині цей етап часто оминають, а у 50-х роках минулого століття наголошували на його важливості. Таким чином також акцентували увагу на узагальненні отриманих від природи вражень, малюючи на певних етапах без природи, усвідомлюючи роль художнього узагальнення в підсиленні емоційної дії твору. Т. Яблонська щодо ролі природи при написанні картин зауважувала: «Неможливо написати картину без природи, але не можна, як на мене, і писати тільки з неї. Головне, все ж таки, творчість, уява. Природа завжди має бути в них на службі» (Яблонська, 2020: 101).

Іл. 5. Микола Стороженко. «Толя». Із серії
«Цілинники Алтаю і Казахстану». 1953.
Картон, олія. 26x47 см

Іл. 6. Микола Стороженко. «Обід». Із серії «Цілинники Алтаю і Казахстану». 1954. Картон, олія. 39x50,5 см

Іл. 7. Микола Стороженко. «Закладання силосу». Із серії «Цілинники Алтаю і Казахстану». 1954. Картон, олія. 39x50,5 см

Іл. 8. Микола Стороженко. Картон до дипломного твору «Перші сходи. Агроном». 1955. Папір, вугілля

М. Стороженко, пройшовши школу від «А» до «Я» і засвоївши переваги послідовного ведення роботи, користувався цим досвідом упродовж життя та при виконанні наступних своїх творів, концептуально доповнюючи класичний метод роботи авторськими знахідками, експериментами. Він зосередив увагу на важливості тонального рисунка для студентів-живописців як картону до живопису при постановці завдань у майстерні живопису і храмової культури, яку заснував і очолив у НАОМА в 1994 році. Також концептуалізував поняття «кольорового картону» під час роботи над своїм останнім твором «Наш Пелікан» (2013-2015).

Про важливість здобуття фаху живописця Стороженко зазначав упродовж життя, зокрема у роботі над монументальними, графічними, сакральними творами. Суголосно Леонардо да Вінчі, мистець розумів саме живопис як універсальну мову, яка є доміантною і всеосяжною, вивершував поняття «живописного начала», коли живопис лежить в основі світогляду всіх видів образотворчого мистецтва. Також цікавою є трансформація стилю майстра, який, здобувши могутню академічну реалістичну школу від Григор'єва і Яблонської, ставши майстром-станковістом, захопився ідеями М. Бойчука та О. Богомазова, формою і світоглядом епох бароко та Візантії, що переросло в унікальні творчі та педагогічні експерименти з поєднання контраверсійних і непом'янутих раніше стилів.

Знаковим твором життя Миколи Андрійовича стало полотно «Передчуття Голгофи» (2001-2013), в якому сконцентровано весь його досвід і світогляд, набутий безперервною творчою працею в царині станкового, сакрального і монументального мистецтва. Художник поєднав реальне з ірреальним, видиме з невидимим. Цим твором мистець вивершив авторську ідею-поняття «антикартини», про що свідчать опубліковані його роздуми.

У процесі дослідження полотен М. Стороженка різних періодів простежено візуальний зв'язок-асоціацію фігур героїв твору «Передчуття Голгофи» з пластичним трактуванням центральної постаті у дипломній роботі «Перші сходи. Агроном». На картині 1956 року бачимо чоловіка, який, припавши до землі, плекає вияв життя – зелену рослину, що проростає із напівзасніженого ґрунту (іл. 9). Відомо, що художник у дитинстві пережив голодомори, тому знав ціну кожної зернини, суголосно Іванові Франку шанував землю як образ «всеплодющої матері», працю людини на ній. У творі оприявлена велика любов до землі-годувальниці.

Іл. 9. Микола Стороженко. «Перші сходи. Агроном». 1956. Полотно, олія

В аналогічному ракурсі зображено головних героїв композиції «Передчуття Голгофи»: Ісуса Христа, який омиває ноги своєму учневі, та Іуду, що припав до срібняків (іл. 10). Мистець цим вивершує дуалізм буття – приземленість і вище призначення людини на землі. Цей приклад підтверджує, що витoki твору «Передчуття Голгофи» були закладені у підсвідомості майстра ще в час компонування дипломної картини «Перші сходи. Агроном».

Зазначимо, що прилюдний захист дипломного твору відбувся 10 червня 1956 року, а вже у 1957 році полотно експонувалося на VI Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві, що стало важливим етапом творчого сходження художника, засвідченням його майстерності. Також зауважимо, що педагогічну естафету

Іл. 10. Микола Стороженко. Фрагмент твору «Передчуття Голгофи». Іуда та Ісус Христос. 2001-2013. Полотно, авторська техніка

Микола Андрійович перейняв саме від Тетяни Нилівни Яблонської, прийшовши на педагогічну роботу в КДХІ у 1974 році, коли вона полишила викладання.

Висновки. Отже, творчість і майстерність М. Стороженка базується на великій школі, отриманій під час навчання у видатних педагогів-мистців. На підставі викладеного можемо твердити про вагомість та історичну цінність ланцюга поколінь: Ф. Кричевський – С. Григор'єв і Т. Яблонська – М. Стороженко.

Матеріал наукового дослідження може бути корисним для студентів мистецьких закладів вищої освіти, мистців і мистецтвознавців, що досліджують українське образотворче мистецтво 50-х років ХХ ст., а також знадобиться під час написання монографії про життя і творчість Миколи Андрійовича Стороженка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Микола Стороженко : альбом. Київ : Дніпро, 2004.
2. Авраменко О. Молитва майстра. *Сучасність*. 2000. № 7/8. С. 146–149.
3. Авраменко О. Образ вічної мудрості. *Україна*. 1988. № 1. С. 24–25.
4. Авраменко О. Творче осяяння Миколи Стороженка. *Мистецькі обрії : зб. наук.-теорет. пр.* Київ, 2004. С. 340–352.
5. Авраменко О. Шлях до храму. *День*. 1997. № 128.
6. Войтович В. Микола Стороженко : альбом. Київ : Дніпро, 2008. 184 с.
7. Григор'єв С. А. Воспоминания : мемуари художника / сост. И. Григор'єв. Київ : Шк. світ, 2010. 84 с. : іл.
8. Голуб О. Барочні забави академіка М. Стороженка. *День*. 2004. 15 квіт.
9. Жулинський М. В ім'я оновлення душі людської. *День*. 2014. № 2.
10. Ковальчук О. В. Історія живописного факультету НАОМА і його роль у вихованні мистецьких кадрів та формуванні національної живописної школи України 1917-1941 років : дис. канд. мистецтвознавства: 17.00.05 / Нац. акад. образотвор. мистецтва і архітектури Київ, 2003. 228 арк. + 137 арк. дод.
11. Ковальчук О. В. Реформування Київського художнього інституту у 1930-ті роки. *Українська академія мистецтва : зб. дослідн. та наук.-метод. пр.* Київ, 2007. Вип. 14. С. 153–163.
12. Кричевський Федір. Спогади, статті, документи / упоряд. Б. Піаніда. Київ : Мистецтво, 1972. 122 с. : іл.
13. Петрук Р. Наш Пелікан. *Образотворче мистецтво*. 2017. № 4. С. 40–41.
14. Петрук Р. Освячений духом животворящим. *Образотворче мистецтво*. 2015. № 1. С. 172–175.

15. Петрук Р. «Передчуття Голгофи» Миколи Стороженка. *International scientific and practical conference "Cultural studies and development prospects"*, Nov. 27–28. Venice, 2020. С. 223–226.
16. Піаніда Б. Федір Кричевський – художник і педагог. *Українська академія мистецтва : зб. дослідн. та наук.-метод. пр.* Київ, 2011. Вип. 18. С. 40–46.
17. Рибачук А. Ф., Мельніченко В. В. Крик птаха В. Запахи землі. Київ : ВД «АДЕФ-Україна», 2013. 232 с.: іл.
18. Смирна Л. В. Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві : монографія / Ін-т проблем сучас. мистецтва НАМ України. Київ : Фенікс, 2017. 480 с.: іл.
19. Соловей О. В. До історії створення енкаустичного розпису М. А. Стороженка «Осяяні світлом». *Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр.* Київ, 2013. Вип. 21. С. 146–156.
20. Соловей О. В. «Золоте руно» Миколи Стороженка. *Мистецтвознавство України : зб. наук. пр.* 2008. Вип. 9. С. 38–44.
21. Соловей О. В. Мозаїчне панно «Україна скіфська – Еллада степова» Миколи Стороженка. *Архітектоніка пластичного простору. Українська академія мистецтва : зб. дослідн. та наук.-метод. пр.* 2018. Вип. 27. С. 215–220.
22. Соловей О. В. Монументальне мистецтво М. Стороженка як синтез традицій та інновацій. *Художня культура. Актуальні проблеми / ПСМ НАМУ.* Київ, 2020. Вип. 16. С. 103–107.
23. Соловей О. В. Пластичні трансформації станкового живопису Миколи Стороженка: від «суворого стилю» до метафізики картинної площини. *East European science journal.* 2020. № 8(60). С. 8–14.
24. Стороженко М. А. Одісея мистецької жаги [Олексія Захарчука]. *Антиквар.* 2019. № 3. С. 76–83.
25. Стороженко Микола. Передчуття Голгофи : [альбом]: до 85-ї річниці з дня народження / використано авт. тексти М. А. Стороженка; авт. проекту В. Войтович. Київ : Антологія, 2013. 28 с. : іл.
26. Стороженко Микола – художник, педагог, людина : зб. тез доп. наук.-практ. конф. Київ, 08 листоп. 2018 р. Київ, 2018. 37 с.
27. Хроника надежд и иллюзий. Зеркало истории. Отражение 68. Вернисаж : хрон.-док. сериал [в 73 видео] / студия «Телекон» : видео. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=qmqkS_7QUck&list=PLpDJKkxZNe54Sr8uwM-cKmOddmS_LSd7M&index=69&ab_channel=Telecondocumentary. Дата публікації: 01.10.2015. Дата просмотра: 02.02.2021.
28. Цимбалюк М. Його творінь небесний алфавіт. *Слово Просвіти.* 2013. 26 верес.
29. Яблонська Т. Щоденники, спогади, роздуми / упоряд. Г. Атаян, І. Зайцева. Київ : Родовід, 2020. 584 с.

REFERENCES

1. Avramenko O. Mykola Storozhenko [Mykola Storozhenko] : albom. Kyiv : Dnipro, 2004 [in Ukrainian].
2. Avramenko O. Molytva maistra [A prayer of the master]. *Suchasnist.* 2000, № 7/8. P. 146–149 [in Ukrainian].
3. Avramenko O. Obraz vichnoi mudrosti [An image of the eternal wisdom]. *Ukraina.* 1988, № 1. P. 24–25 [in Ukrainian].
4. Avramenko O. Tvorchy osyaiannya Mykoly Storozhenka [An artistic revelation of Mykola Storozhenko]. *Mystetski obryi. Collected scientific and theoretic works.* Kyiv, 2004. P. 340–352 [in Ukrainian].
5. Avramenko O. Shlyakh do khramu [A way to the temple]. *Den.* 1997, № 128 [in Ukrainian].
6. Voitovych V. Mykola Storozhenko [Mykola Storozhenko] : albom. Kyiv : Dnipro, 2008. 184 p. [in Ukrainian].
7. Grigoriyev S. A. Vospominaniya: memuary khudozhnika. [Memories: memoirs of a painter]. / assembled by I. Grigoriyev. Kyiv : Shk. svit, 2010. 84 p.: ill. [in Russian].
8. Holub O. Barochni zabavy akademika M. Storozhenka [Baroque fun of the academician M. Storozhenko]. *Den.* 2004. 15 April [in Ukrainian].
9. Zhulynskiy M. V imya obnvlennya dushi lyudskoi [In the name of the human soul renovation]. *Den.* 2014, № 2 [in Ukrainian].
10. Kovalchuk O. V. Istoriya zhyvopysnoho fakultetu NAOMA i yoho rol u vykhovanni mystetskykh kadriv ta formuvanni natsionalnoyi zhyvopysnoyi shkoly Ukrainy 1917-1941 rokiv : dys. kand. mystetstvoznavstva: 17.00.05. [The history of the NAFAA Painting faculty and its role in the education of the art personnel in the formation of the Ukrainian national painting school in 1917-1941: art study candidate dissertation: 17.00.05]. / National Academy of Fine Art and Architecture. Kyiv. 2003. 228 p. + 137 p. app. [in Ukrainian].
11. Kovalchuk O. V. Reformuvannya Kyivskoho khudozhnyoho instytutu v 1930-ti roky. [The reformation of the Kyiv Art University in 1930s]. / *Ukrainian Art Academy: collection of the research and scientific-methodic works.* Kyiv, 2007. Issue. 14. P. 153–163 [in Ukrainian].
12. Krychevskiy Fedir. Spohady, statti, dokumenty. [Memories, articles, documents]. / assembled by B. Pianida. Kyiv : Mystetstvo. 1972. 122 p.: ill. [in Ukrainian].
13. Petruk R. Nash Pelican [Our Pelican]. *Fine art.* 2017, № 4. P. 40–41 [in Ukrainian].
14. Petruk R. Osvyacheniy dukhom zhyvotvoryschym [Consecrated by the life-giving spirit]. *Fine art.* 2015, № 1. P. 172–175 [in Ukrainian].
15. Petruk R. "Peredchuttya Holhofy" Mykoly Storozhenka [The Premonition of the Calvary by Mykola Storozhenko]. *International scientific and practical conference "Cultural studies and development prospects"*, Nov. 27–28. Venice, 2020. P. 223–226 [in Ukrainian].
16. Pianida B. Fedir Krychevskiy – khudozhnyk i pedahoh. [Fedir Krychevskiy – an artist and a pedagogue]. / *Ukrainian Art Academy: collection of the research and scientific-methodic works.* Kyiv, 2011. Issue. 18. P. 40–46 [in Ukrainian].
17. Rybachuk A. F., Melnichenko V. V. Kryk ptakha V. Zapakhy zemli. [A scream of a bird V. Smells of the ground]. Kyiv : ADEF-Ukraine, 2013. 232 p.: ill. [in Ukrainian].

18. Smyrna L. V. Stolittya nonconformizmu v ukrayinskomu vizualnomu mystetstvi [A century of non-conformity in the Ukrainian visual art] : monografiya / Modern Art Research Institute of the Ukrainian National Art Academy. Kyiv : Fenix, 2017. 480 p.: ill. [in Ukrainian].
19. Solovey O. V. Do istoriyi stvorenniya enkaustychnoho rozplysu M. A. Storozhenka "Osyayani svitlom" [To the history of the encaustic painting Illuminated by the Light by M. A. Storozhenko]. *Ukrainian Art Academy: collection of the research and scientific-methodic works*. Kyiv, 2013. Issue 21. P. 146–156 [in Ukrainian].
20. Solovey O. V. "Zolote runo" Mykoly Storozhenka [Golden Fleece by Mykola Storozhenko]. *Art study of the Ukraine: scientific works collection*. 2008. Issue 9. P. 38–44 [in Ukrainian].
21. Solovey O. V. Mozaichne panno "Ukraina skifska – Ellada stepova" Mykoly Storozhenka. Arkhitektonika plastychnoho prostoru [Mosaic panel Scythian Ukraine – Steppe Greece by Mykola Storozhenko. Architectonics of the plastic space]. *Ukrainian Art Academy: collection of the research and scientific-methodic works*. 2018. Issue 27. P. 215–220 [in Ukrainian].
22. Solovey O. V. Monumentalne mystetstvo M. Storozhenka yak syntez tradytsiy ta innovatsiy [Monumental art by M. Storozhenko as a synthesis of the traditions and innovations]. *Khudozhnya kultura. Aktualni problemy / MARI NAFAA*. Kyiv, 2020. Issue 16. P. 103–107 [in Ukrainian].
23. Solovey O. V. Plastychni transformatsiy stankovoho zhyvopysu Mykoly Storozhenka: vid "suvoroho stylyu" do metafizyky kartynnoi ploshchyny [Plastic transformations of the easel art of Mykola Storozhenko: from "strict style" to the metaphysics of the picture space]. *East European science journal*. 2020. № 8(60). P. 8–14 [in Ukrainian].
24. Storozhenko M. A. Odisseya mystetskoi zhahy [Oleksiya Zakharchuka] [An odyssey of the artistic thirst [of Oleksiy Zakharchuk]]. *Antykvart*. 2019, № 3. P. 76–83 [in Ukrainian].
25. Storozhenko Mykola. Peredchuttya Hohofy [The Premonition of the Calvary] : [albom]: do 85 richnytsi z dnya narodzennya. / used authorial texts by M. A. Storozhenko; project author V. Voitovych. Kyiv : Antology, 2013. 28 p: illustrated [in Ukrainian].
26. Storozhenko Mykola – khudoznyk, pedahoh, lyudyna [Storozhenko Mykola – an artist, a pedagogue, a human] : coll. theses add. scientific-practical conf., Kyiv, 08 Nov. 2018. Kyiv, 2018. 37 p. [in Ukrainian].
27. Khronika nadyezhd i illyuziy. Zerkalo istoriy. Otrazheniye 68. Vernisazh. [The chronicle of hopes and illusions. The mirror of history. Reflection 68. Opening day]. / chronicle-documentary series [73 videos] / Telekon studio. Video. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=qqmKS_7QUck&list=PLpDJKkxZNc54Sr8ywm-cKmOddmS_LSd7M&index=69&ab_channel=Telecondocumentary. Posted on: 01.10.2015. Viewed on: 02.02.2021 [in Russian].
28. Tsybalyuk M. Yoho tvorin nebesniy alfavit. [Heavenly alphabet of his creations]. / *Slovo Prosvity*. 2013, 26 Sep. [in Ukrainian].
29. Yablonska T. Shchodennyky, spohady, rozdumy. [Diaries, memories, thoughts]. / assembled by. H. Atayan, I. Zaitseva. Kyiv : Rodovid. 2020. 584 p. [in Ukrainian].